

● Het fotograferen van schilderijen ●

Wessel Sijl

Het lijkt simpel, maar vereist een goede voorbereiding

Een lezer van de SoftwareBus deed het verzoek om eens een artikel te besteden aan het fotograferen van schilderijen. Het toeval wil dat dit thema ook eens aan de orde kwam ter tafel van het Platform DigiFoto, tijdens een van de CompUfairs. Omdat het in een behoefte lijkt te voorzien, is dit een mooi moment om er met dit artikel nader op in te zoomen. Het lijkt een eenvoudige handeling, even 'snel' een fotootje maken van een opgehangen schilderij, maar vaak kom je achteraf bedrogen uit. Behalve dat de belichting en het perspectief niet altijd in balans zijn, speelt er een fors risico van reflecties van (onderdelen van) de oppervlakte van het schilderij. Veelal is de opname dan onbruikbaar. Lees verder hoe, met een goede voorbereiding, het met eenvoudige middelen thuis mogelijk is om een goede reproductie te verkrijgen.

Belangrijk woord vooraf

De lezer van de SoftwareBus die het verzoek voor dit artikel had ingediend, is zelf kunstschilder, en heeft behoefte aan goede reproducties van zijn eigen werk. Een begrijpelijke en volstrekt legitieme achtergrond. Echter, het is een heel an-

dere zaak als het gaat om kunstwerken van anderen in musea, kunstgaleries of andere gelegenheden! Veelal is het fotograferen van kunstwerken in zulke omstandigheden niet toegestaan (en al sowieso niet met flitslicht of ander kunstlicht, bv. ledlampen), of anders alleen met speciale toestemming. Ga dus nooit (!) zomaar met je foto-uitrusting in de weer in musea, galeries, op andere exposities, als het niet je eigen kunstwerken betreft, of als je dit niet op verzoek van een ander doet. Respecteer altijd de copyrightregels en de huisregels van de locatie waar zich de schilderijen bevinden!

In feite ben je aan het kopiëren, en dat heeft een bijzondere betekenis in juridische zin van het woord. Een zo getrouw mogelijke nabootsing van een grafisch kunstwerk wordt een reproductie genoemd. Zo zijn er in de intellectuele eigendomswet situaties omschreven waarin reproduceren niet is toegestaan. Aldus: bezint eer ge begint. Zie ook mijn antwoord over het aan het einde van dit artikel getoonde schilderij.

Reproducties zijn zo oud als de fotografie zelf

Een afbeelding van een (beroemd) schilderij is big business. We kennen allemaal de prentbriefkaarten en posters die je o.a. kunt kopen in musea waar de kunstwerken worden geëxposeerd. Er zijn vele gespecialiseerde bedrijven die daar een goede boterham aan verdienen. Ooit was er in Nederland een zeer vakkundig bedrijf gevestigd dat een begrip tot ver over de grenzen was: Verkerke Reproducties uit Ede. In 1987 werd dit bedrijf verkocht aan de grootste uitgeverij van Italië, Arnoldo Mondadori Editore. In 1992 nam het Amerikaanse 'Hallmark Cards Inc', de grootste wenskaartenuitgever ter wereld, deze uitgeverij over. Dit soort bedrijven is niet alleen technisch gespecialiseerd in het maken van reproducties, maar ook goed bekend met de wet- en regelgeving inzake auteursrechten, intellectueel eigendom, enz., in de landen waar de reproducties worden verkocht.

Al vrij snel na de uitvinding van de fotografie werden foto's gemaakt van schilderijen, onder andere bedoeld ter illustratie van drukwerk. De posters en ansichtkaarten kwamen vooral in zwang na de Tweede Wereldoorlog, met name in de jaren '60 van de vorige eeuw. Vooral vanaf de jaren '70 werd het heel populair, niet in de laatste plaats omdat het voor kunstenaars, musea en galeries mooi promotiemateriaal en een aardige bijverdienste is.

Maar uiteraard kan je ook gewoon je eigen schilderij reproduceren, bijvoorbeeld om het op een eigen website te publiceren, of - als het maken van kunst je boterham is - om het te gebruiken voor promotiemateriaal. Of voor een toepassing zoals omschreven in het nawoord van de schrijver aan het einde van dit artikel.

Werkwijze

Ik ga uit van de werkwijze die professionele reproductiebedrijven hanteren, maar dan met een wat simpeler benadering, zodanig dat ook een amateur er mee uit de voeten kan. Daarbij ga ik vooral uit van de thuissituatie (dus niet dat je het doet in musea of galleries) waar je zelf de werkwijze naar eigen voorkeur kunt regisseren. Hieronder staan de belangrijkste zaken puntsgewijs opgesomd. Met een digitale camera met gebruik van het LCD voor het instellen van de foto, zijn er uitstekende mogelijkheden voor een geslaagd resultaat.

- Gebruik een statief: omwille van de stabiliteit en daarmee het verkrijgen van een ragscherpe foto verdient het de voorkeur om de camera op statief te zetten. Let erop dat je de shake reduction van de camera uitschakelt bij werken op statief. Een stevig statief is beter dan een licht statief, dat gemakkelijk kan trillen. En zet de middenzuil bij voorkeur niet in de hoogste positie; dat is de minst stabiele positie van een statief. Een statief is ook nuttig en zeer belangrijk voor het precies goed positioneren van de camera voor het kunstwerk (zie verderop). Zijn camera en statief eenmaal geïnstalleerd, werk dan met een (elektronische) draadontspanner of remote control, om alsnog trilling te voorkomen. Heb je geen draadontspanner c.q.

remote control, maak dan gebruik van de zelfontspanner van de camera.

Een stevig statief is onmisbaar

- Plaats van fotograferen: niet iedere plek in huis is even geschikt voor het fotograferen van een schilderij. Vermijd (sterk) invallend licht van opzij. Bij gebruik van kunstlichtbronnen (zie verderop) kan sterk schuin invallend daglicht evengoed nog verstorend werken. Het kan er in zo'n geval toe leiden dat linker en rechter deel (of onder- en bovendeel) van het schilderij verschillend belicht worden. Dat is achteraf zeer moeilijk, en voor kritisch werk eigenlijk onmogelijk, te herstellen. Zoek daarom bij voorkeur een plek met zacht licht (bv. gefilterd door vitrage) en probeer dat licht zo min mogelijk vanuit een schuine positie op het kunstwerk te laten vallen. Bij gebruik van invallend daglicht geldt: hoe rechter hoe beter. Het kan dus reden zijn om een schilderij van zijn vaste plek van de wand te halen, en tijdelijk op een geschiktere plaats ten behoeve van de reproductie neer te zetten.

- Positioneren van schilderij en camera: met een beetje geluk - zie de overwegingen hiervoor over de plaats van fotograferen - kan een schilderij op zijn vaste plek blijven. Maar ongeacht de plaats waar je het schilderij positioneert, is het zeer belangrijk (!) dat de camera exact recht in lijn tegenover het schilderij wordt geplaatst. Hier bewijst het LCD van de digitale camera zeer goede diensten. Stel, als je werkt met een spiegelreflex- of systeemcamera, de camera in op Live View, zodat je alles controleert en aanstuurt via het LCD. Let goed op dat er geen convergerende lijnen ontstaan in verticale of horizontale richting. Vooral als het schilderij niet helemaal recht hangt of staat (hangend komt die vaak iets naar voren, en staand leunt het iets naar achteren). Kan je een 'grid' instellen op het LCD? Dat is heel mooi, want dan kun je tot op het kleinste detail loodrecht/lijnrecht positioneren. Een schilderij zal lang niet altijd dezelfde lengte/breedteverhouding als de foto hebben, maar de resterende omgeving kan altijd later in het fotobewerkingsprogramma worden weggesneden (gecropt).

Let ook op de lijsten; vooral brede lijsten kunnen een

schaduw over de randen van het kunstwerk werpen. Met kritische uitlichting - zie hieronder - kan dat worden gecompenseerd, maar er kunnen redenen zijn om het schilderij ten behoeve van de reproductie even uit de lijst te halen.

Kritisch positioneren van de camera is essentieel

- Brandpuntsafstand: Ondanks fraaie digitale correctiemogelijkheden moet altijd rekening worden gehouden met kussen- en tonvorming van de lens. Gebruik derhalve geen groothoeklenzen of groothoek-zoominstellingen, idem geen telelenzen of tele-zoominstellingen. De beste brandpuntsafstand is die van een standaardlens, of lichte telelens, globaal tussen 40 en 80 mm (gerekend naar kleinbeeldfilm of fullframe camera's); voor APS-C-camera's is dat tussen ca. 30 en 50 mm.
- Diafragma: Bij fotograferen van een plat vlak lijkt een hoog diafragma minder kritisch, omdat er nauwelijks rekening moet worden gehouden met dieptescherpte. Toch adviseer ik een niet te laag diafragma te gebruiken, om de volgende redenen: (A) omdat schilderwerk soms dik aanzet kan zijn (mooi voorbeeld zijn de schilderijen van Vincent van Gogh, die geweldig dikke klodders verf kon aanbrengen, waarmee het bijna een driedimensionaal

kunstwerk wordt) en aldus enige dieptescherpte belangrijk is, (B) omdat een te laag diafragma lichtafval in de hoeken kan veroorzaken - vooral bij goedkopere lenzen of lenzen met een groot zoombereik, en (C) omdat alle lenzen maximaal presteren bij een wat hoger diafragma. Ik adviseer een diafragma van F8 of F11 te gebruiken.

- Gevoeligheid: Reproduceren is precisiewerk, zoals hiervoor al bleek. Gebruik daarom een lage beeldgevoeligheid. Ten eerste om de kans op ruis zo laag mogelijk te houden, en ten tweede omdat een laag diafragma het hoogste dynamische bereik kan halen. Dat is echt heel belangrijk bij schilderijen: voor een zo natuurgetrouw mogelijke weergave, ook voor de fijne details. Voor bewegingsonscherpte als gevolg van een lage gevoeligheid hoef je niet bang te zijn; de camera staat immers al op statief.
- Witbalans: de neiging is aanwezig om de camera altijd op 'auto-witbalans' te laten staan. Wees echter kritisch bij het maken van een reproductie. IJk de witbalans bij voorkeur handmatig, aan de hand van het te gebruiken licht op locatie. Lees verder in de gebruiksaanwijzing van de camera hoe dat moet. Een exact ingestelde witbalans is de garantie voor een exacte kleurweergave van het schilderij. Een alternatieve - en eigenlijk veel betere - optie is het fotograferen in RAW. Daarmee kun je altijd achteraf nog de witbalans naar juistheid corrigeren of finetunen. Verder heb je met RAW nog een serie andere verliesloze correctiemogelijkheden met behulp van de RAW-converter (lees: beter dan tijdens het bewerken van de foto in een fotobewerkingsprogramma). Als je klaar bent met het reproductiewerk, zet dan de witbalans weer terug op de setting die je standaard gebruikt.
- Kleurruimte: veel camera's kunnen werken met sRGB en Adobe RGB (die laatste heeft een grotere kleurruimte, en is daarmee beter geschikt voor precies nabewerken, in het bijzonder als de reproductie moet worden gedrukt). Kan met Adobe RGB worden gewerkt, stel de camera dan zo in. Als later de reproducties op internet worden gepubliceerd, verdient het de voorkeur om de kleurruimte weer op sRGB te zetten. Idem als het door een drukkerij moet worden gedrukt (die werken in de regel ook met sRGB).
- Licht en kunstlicht: Nu komt een zeer belangrijk onderdeel aan de orde: het gebruik van een lichtbron waarmee het kunstwerk wordt uitgelicht. Idealiter kun je met aanwezig licht werken, bv. zacht invallend gefilterd zonlicht. Kijk kritisch - desnoods met een testopname - of dat niet leidt tot lichtverschillen en/of reflecties op het oppervlak van het schilderij. Heb je een goed gevoel hierover, dan kun je met dat aanwezige licht fotograferen. Ikzelf heb een vrij heldere werkkamer met een groot raam op het zuidwesten, waar ik in de ochtenduren - dan is er nog geen hard invallend licht - best goed met het (recht) invallende licht (gefilterd door zachtwitte vitrage) een repro kan worden gemaakt. Uiteraard moet zelfs bij zulke gunstige omstandigheden de witbalans kritisch worden ingesteld (zie hiervoor). Heb je niet die gunstige omstandigheden, dan komt kunstlicht aan de orde. In de professionele reproductiewereld is dat gebruikelijk. Voor de beste aanpak worden vier lichtbronnen gebruikt (vanuit elke hoek één), en wordt het licht harmonieus verdeeld over het kunstwerk. Belangrijk is dat ze allemaal exact vanuit eenzelfde hoek uitlichten. In de handel heb je ook van die reprotoelen, voor reproductie van kleine voorwerpen, waarop twee of vier lampen kunnen worden gemonteerd in een ideale positie voor fraaie uitlichting, zonder dat er lichtverschillen op het kunstwerk ontstaan. Voor menig amateur die in de thuissituatie een schilderij wil fotograferen, is dat een brug te ver. Maar toch zijn er tegenwoordig, als je vanaf statief een kunstwerk in horizontale richting fotografeert, voordelige en zeer bruikbare vlakke ledarmaturen te verkrijgen, waarvan sommige mooi diffuus licht geven én waarvan veelal de kleurlichttemperatuur kan worden ingesteld

(waaronder 5500 graden Kelvin, gelijk aan daglicht). Met een setje van twee lampen, die je naast de camera kunt opstellen en richten op het kunstwerk, kom je al heel ver. Ik zag eens een fotograaf die een dunne, stevige metalen strip tussen camera en statiefkop had aangebracht, en waarop links en rechts van de camera de LED lampen konden worden geïnstalleerd. En zodanig (met een gefreesde gleuf) dat de lamp op verschillende afstanden van de camera kon worden aangebracht. Dergelijke voorzieningen zijn trouwens ook te koop. Maar wil je niet te veel geld uitgeven, dan kan met een beetje knutselwerk en wat materiaal van de bouwmarkt, een alleszins professionele opstelling worden verkregen. Op AliExpress koop je aardige ledlampen en lamphouders voor weinig geld. Maar ook in

Nederland kunnen die inmiddels voor zeer schappelijke prijzen worden aangeschaft.

Eenvoudige kleine ledlamp zonder filter, die voor weinig geld kan

worden aangeschaft. Met zorgvuldig uitlichten, bij voorkeur met minimaal twee lampen, is het bruikbaar

Een betere ledlamp. Groter oppervlak en met een filter voor zachtere verspreiding van het licht
Nog fraaier: twee ledarmaturen op lampstatieven

- Gebruik ministudio: hiervoor noemde ik al de (al heel lang bestaande) reprotoelen, waarmee je in verticale positie fotografeert (en het voorwerp op een grondplaat ligt). Maar tegenwoordig kun je ook voor weinig geld zo'n kleine opvouwbare ministudio aanschaffen; veelal met daglichtlampen erbij. Voor kleine schilderijen, die dus nog in zo'n studiokubus passen, is dat een ideale en goedkope manier van reproduceren. Maar vaak zal een schilderij er niet in passen, en moet gehandeld worden zoals hiervoor omschreven. Toch meende ik die optie van de ministudio te moeten noemen. Zelf heb ik die gebruikt voor het reproduceren van een klein schilderijtje (zie het nawoord aan het

einde van dit artikel).
Ministudio. In diverse variaties verkrijgbaar, en niet te duur

- Toepassing van de reproductie: een belangrijke vraag die je jezelf vooraf moet stellen, is waarvoor je reproductie gaat gebruiken. Ik adviseer in ieder geval om voor maximale resolutie te gaan. Afzwakken (voor presenteren op internet kan je volstaan met lagere resolutie) kan altijd nog. Als de reproductie gedrukt moet worden, is juist een hoge resolutie van groot belang. Kortom, ga bij het fotograferen en ten behoeve van het later bewerken op de computer

voor de hoogst mogelijke resolutie.

- Nabewerking op de computer: indien kritisch wordt gewerkt, zoals hiervoor aanbevolen, zal weinig correctie en nabewerking op de computer nodig zijn. Hooguit het bij-snijden (croppen) van de foto tot de maat van het kunstwerk. Mocht toch nog enige nabewerking nodig zijn, doe dit dan kritisch. Indien mogelijk met het kunstwerk in de directe nabijheid; dat is immers de beste benchmark. Ik adviseer om de reproducties als tiff op te slaan (een jpeg/jpg - al dan niet gecomprimeerd - kan daaruit altijd nog

worden gegenereerd).

Een reprotoel, zoals deze, werkt ook goed. Voor grote schilderijen is het niet bruikbaar

Tot zover deze aanwijzingen. Hiermee moet het mogelijk zijn om in de thuissituatie (of op andere locaties, bijvoorbeeld als dat op verzoek wordt gedaan) een goede reproductie te maken, en kun je bepalen hoe de reproductie te gebruiken of te delen met anderen.

Nogmaals - dit kan niet vaak genoeg worden benadrukt - wees bij het reproduceren van kunstwerk alert op wet- en regelgeving, alsmede huisregels, als het om kunstwerken van anderen gaat, al of niet in musea, galeries of andere vormen van exposeren; bezint eer ge begint.

Nawoord

Het hiervoor getoonde kleine schilderij is mijn eigendom. Ik heb het geërfd van mijn inmiddels overleden ouders, en staat in mijn werkkamer thuis. Het schilderijtje toont helaas nogal wat beschadigingen. Het is een fraai landschapje, maar het is nog maar de vraag of restaureren de moeite waard is. Als alternatief heb ik het gereproduceerd (met een andere camera dan hiervoor getoond), en retoucheer nu de opname uiterst precies langs digitale weg. Met het fotobewerkingsprogramma GIMP. Dit vergt veel tijd, en op het moment van schrijven van dit artikel is het nog niet gereed. Zodra gereed overweeg ik het op canvas te laten drukken, mogelijk iets groter dan het origineel, en daarna in te lijsten. Dus ook hiervoor kan een foto van een schilderij worden gebruikt: voor het digitaal restaureren.